

Predgovor

Izdaja pričujočega zbornika besedil sklepa dvanajstletno obdobje plodnega raziskovalnega dela Visoke šole za socialno delo v okviru usmerjenega raziskovalnega programa Socialna politika in socialno delo. Prve raziskave iz tega programa smo opravili v letu 1981, delo pa smo končali s poročilom za leto 1992, ko je se je začela uveljavljati nova organizacija raziskovanja v R. Sloveniji.

Cilj raziskovanja na področju socialnega dela je, najsplošneje rečeno, ustvarjati novo temeljno znanje v okviru vede socialnega dela (ali boetologije, kot bi jo lahko imenovali, to je vede o pomoči sočloveku) in razvijati načine aplikacije tega znanja v aplikativnih in razvojno-raziskovalnih projektih na področju praktičnega strokovnega socialnega dela (ali boetike, kot bi ji lahko rekli).

Veda socialnega dela je ena izmed ved o človekovem ravnanju, kamor spadajo med drugimi veda o vzgoji in izobraževanju, veda o organizaciji in upravljanju, pa tudi veda o zdravljenju, o negi bolnih in druge. Njen predmet je eno temeljnih področij človekove dejavnosti, ki spremlja človeka od njegovega nastanka in prežema vse pore njegovih odnosnih mrež in struktur. To temeljno področje človekove dejavnosti je njegova samopomoč in medsebojna pomoč v težavah in stiskah socialne narave, to je v takih težavah in stiskah, ki izvirajo prav iz neprestane menjave, propadanja in nastajanja družbenega tkiva in neprestano spreminjajoče se človekove vraščenosti v to tkivo. Veda socialnega dela preučuje procese samopomoči in medsebojne pomoči v primarnih družbenih skupinah, sistem organiziranega socialnega varstva, socialno delo kot posebno stroko in pogoje, okoliščine, načine izvajanja in učinke njenih intervencij.

Iz navedenega splošnega cilja so izhajali tudi cilji raziskovanja v zadnjih letih:

1. Osvetliti zgodovinski razvoj sistemov socialnega varstva, laičnega (prostovoljnega) in poklicnega socialnega dela na Slovenskem v tem stoletju in tako prispevati k doslej zanemarjeni skrbi za kontinuiteto zgodovinskega spomina na tem strokovnem področju; preučiti proces oblikovanja socialnega dela kot posebne stroke.

2. Začeti preučevanje socialnih in socialnopolitičnih doktrin, zlasti tistih, ki so se razvile ali so bile odmevne pri nas in so se odrazile na praktičnem odnosu do socialne problematike in pri oblikovanju sistema socialnega varstva; preučiti odnos med socialnim delom in pravom.

3. Oblikovati teoretsko osnovo metodike socialnega dela, osnovo, ki bi upoštevala prepleteno celoto medosebnih in družbenih okvirov, v katerih se pojavlja potreba po pomoči, različne ravni in sisteme, še zlasti sistem družine kot najbolj relevanten, ter različne ravni metodičnih pristopov, med njimi posebej metodo skupinskega in skupnostnega dela.

4. Prispevati k oživljanju potencialov samopomoči in vzajemne pomoči v primarnih okoljih in institucijah civilne družbe; preučiti možnosti za neinstitucionalno obravnavo nekaterih kategorij pomoči potrebnih ljudi; preučiti razvoj in pomen nepoklicnega prostovoljnega socialnega dela in oblikovati teoretsko in metodično osnovo za uvajanje prostovoljnih sodelavcev v ustanove na področju socialnega varstva in za njihovo delovanje v okviru organizacij prostovoljskega sektorja.

5. Prispevati k razvoju strokovnosti na posameznih področjih socialnega dela in pri uporabi posameznih ukrepov in metod, tako na ožjem področju državnega socialnega skrbstva in klasičnih socialnovarstvenih ukrepov kot pri socialnem delu na drugih področjih, npr. v podjetjih, pri kadrovsko-socialnem delu itd.

6. Prispevati k razvoju specifičnih metod raziskovanja v socialnem delu predvsem z raziskovanjem metodologije akcijskih raziskav, njenega pomena in možnosti za uporabo v socialnem delu in oblikovati model akcijskega raziskovanja v socialnem delu.

Tu ne moremo podrobneje navajati vseh rezultatov raziskovalnega dela, najvažnejše, zlasti iz zadnjega obdobja (po letu 1988) pa le moramo omeniti.

1. Kot nadaljevanje raziskav do leta 1988 je bilo zbrano in delno analizirano gradivo o socialnih razmerah v Sloveniji v letih 1910-1925 in v letih 1945-1950. Izvedena je bila študija o procesu institucionalizacije in profesionalizacije socialnega dela pri nas v primerjavi s temi procesi v drugih deželah južnega slovanskega prostora. Rezultat raziskave socialnega varstva med vojnama je kritično ovrednotenje povojne ideologije in prakse socialnega varstva, ki je zatrla samoiniciativnost in samopomoč v primarnih okoljih ter tako bistveno spodkopala obrambne sposobnosti ljudi za spopadanje z življenjskimi obremenitvami.

2. Podrobno so obdelane socialne doktrine slovenskega katolicizma in njihove implikacije za oblikovanje sistema socialnega varstva in za razumevanje socialnega dela. Posebno pozornost smo posvetili obravnavanju odnosa med pravom in socialnim delom, vlogi prava kot sredstva intervencije socialnega dela, posebnim pravnim področjem, relevantnim za socialno delo, in vprašanjem socialne varnosti: pravnim vprašanjem pokojninskega zavarovanja, položaja žensk v delovnem in socialnem pravu, zavarovanju za primer brezposelnosti in nekaterim drugim vprašanjem s področja delovnega prava in socialne varnosti žensk, starih, brezposelnih in invalidnih oseb.

3. Najpomembnejši rezultat raziskovanja v tem obdobju je oblikovanje širokega teoretskega okvira socialnega dela na izhodišču, ki ga po razumevanju avtorjev tega koncepta ponuja sistemska teorija. Od tod in s središčnim konceptom viabilne organizacije so se razvili različni modeli organiziranja in samoorganiziranja na področju pomoči otrokom, mladostnikom in družinam, pomoči ljudem v duševni stiski in pri izvajanju različnih socialnovarstvenih nalog. Dokončana je bila obsežna teoretska raziskava o psihodinamskih procesih v družinski skupini. Ta raziskava je hkrati z raziskavo implikacij sistemske teorije za socialno delo osnova za razvoj metodike socialnega dela z družino in socialnega dela v drugih skupinskih in skupnostnih kontekstih.

4. Raziskovanje nepoklicnega prostovoljnega dela v socialnem delu se je razvejalo in razširilo v raziskovanje neformalne pomoči. V tem okviru so bile izvedene raziskave mladinskega prostovoljnega dela, med njimi še zlasti pomembna raziskava mladinskega delovnega tabora ob zavodu za duševno bolne v Hrastovcu. Rezultat te akcijske raziskave je bil nadaljnji razvoj praktičnih prizadevanj za odpiranje institucij na področju duševnega zdravlja in za vzpostavljanje vmesnih struktur in akcijsko-raziskovalno spremljanje teh poskusov. Druga veja je raziskovanje oblik neformalne pomoči v primarnih skupinah, katerega rezultati so pomembni za oblikovanje teorije pomoči; tretja pa raziskovanje prostovoljskih organizacij in sorodnih sistemov pomoči (primer Karitas), katerega rezultati so uporabni za vodenje teh organizacij in

usklajevanje odnosov s formalnimi sistemi pomoči.

5. Rezultat raziskovanja metodologije akcijskih raziskav, njihovega pomena in možnosti za uporabo v socialnem delu je model akcijskega raziskovanja v socialnem delu. Model povezuje značilnosti razvojnega in temeljnega raziskovanja.

Projektu, s katerim smo sklenili to dolgo obdobje raziskovanja, smo dali delovni naslov *Socialna Slovenija*, pa se je kar prijel, in tako smo počasi opustili misel na to, da bi že v naslovu natančneje označili vsebino raziskave, in se nam je ta naslov začel zdeti kar ustrezen za to, kar naj bi označeval. Želeli smo namreč podati nekakšen pre-rez trenutnega stanja na področju "socialne" in socialnega dela v Sloveniji. V samem začetku celo nismo imeli izrazito raziskovalnih pretenzij, ampak smo govorili o tem, da bi izdelali preprost opisen pregled stanja na posameznih področjih socialnega varstva in socialnega dela, nekakšen zemljevid ustanov, organizacij, skupin, oblik dela, z osnovnimi statističnimi podatki in opisi veljavnih doktrin na posameznih področjih, pregled, ki bi ga lahko stisnili v roke "znanstvenemu turistu", komurkoli, ki se zanima za to področje, nekaj, kar bi lahko priročniško naslovili - naj mi bo dovoljeno, da si sposodim posrečeni naslov in ga malo parafraziram - Če te v Sloveniji stiska stiska... Kasneje so pri našem delu prevladali resnejši pogledi in izid je - če si lahko dovolim oceno - nekje vmes: knjiga, ki je pred nami, je premalo sistematično in izčrpno faktografska in preveč teoretsko ambiciozna, da bi lahko bila zgolj nekakšen "imenik socialnih ustanov"; hkrati pa je premalo teoretsko koherentna, da bi lahko bila poglobljena študija slovenske socialne hic et nunc. Tako je še najbližje leksikonu, v katerem še manjka nekaj gesel. To pa sploh ni tako slab izid, je pravzaprav izid, ki omogoča dober pregled stanja na večini področij in ki odpira široke možnosti dopolnjevanja in nadaljevanja v prihodnosti.

Slovensko socialo, ali bolje, področja socialnega dela pri nas, smo pri svojem delu skušali ujeti v dvo- oziroma trodimenzionalno matriko. Prva dimenzija je klasifikacija glede na družbeni sektor. Razlikovali smo ustanove javnega sektorja (npr. centri za socialno delo, socialni zavodi, vzgojnovarstvene ustanove, šole, zdravstvene ustanove, zavodi za usposabljanje, vzgojni zavodi, zavodi za zaposlovanje), organizacije volonterskega sektorja (npr. Rdeči križ, Karitas, sindikati, društva, skupine samopomoči), poslovalnice tržnega ali profita sektorja (npr. zasebni servisi, zasebne svetovalnice, podjetja) in skupine neformalnega sektorja (npr. družina, sorodstvo, soseska, prijateljske skupine).

Drugo dimenzijo je sestavljala klasifikacija problemskih področij (npr. alkoholizem, brezdomstvo, brezposelnost, delovna invalidnost, duševna bolezen, imigrantstvo in begunstvo, manjšinstvo, materinstvo, nasilje v družini, obsojenstvo, telesna prizadetost, zakonske in družinske težave idr.).

Ustanove, organizacije, skupine in dejavnosti naj bi uvrstili v predalčke te dvodimenzionalne mreže in vsako opisali tako, da bi se skušali držati enotne dispozicije (tretja dimenzija), ki je obsegala naslednje točke (navajamo, kot bi šlo za opis ustanove): opis zgodovine ustanove in njen razvoj; doktrinarna vprašanja socialnega dela na posameznih problemskih področjih v ustanovi; pravne osnove dela na posameznih področjih; osnovni statistični podatki; opis tipičnega primera obravnave; opis pravil socialnega delavca (ali službe); kadri; organizacijska in socialna mreža.

Ko smo poskušali slediti tem smernicam, smo seveda naleteli na številne konceptualne in praktične težave, med katerimi je gotovo največja ta, da je naše delo sovpadlo z nemirnim obdobjem korenitih družbenih sprememb, in rezultat je daleč od

popolnosti. Posrečilo se nam je zbrati opise enajstih področij in jih urediti po sektorjih. Zbornik se začne s poročilom o empirični raziskavi o oblikah medsebojne pomoči v neformalnih okvirih. Sledi teoretska razprava o novih možnostih pri reševanju kompleksnih osebnih in socialnih problemov, tej pa razprave o posameznih problemskih področjih oziroma o posameznih ustanovah in organizacijah: o odnosu med socialnim delom in duševnim zdravjem, o brezposelnosti, o klošarjih; o centrih za socialno delo, o službi zaposlovanja, o socialnih funkcijah vrtcev, o socialnem delu v podjetjih. Knjigo skleneta prispevka o Slovenski Karitas in o cerkveni dobrodelnosti na Slovenskem.

Dobro se zavedamo, da je bil naš cilj postavljen višje. Zbornik, ki naj bi izčrpno predstavil stanje na številnih področjih socialnega dela pri nas, je dokaj okrnjen; posrečilo se nam je obdelati le nekaj področij, in še te neizenačeno. A za začetek dela na teoretiko osnovanem leksikonu področij in problemov socialnega dela je to precej bolje kot nič.

Dobro bi se nam zdelo, ko bi s tem svojim skupnim delom vendarle kaj prispevali k oblikovanju nove paradigme znanosti o socialnem delu, za katero se zavzemata nemška zagovornika znanosti o socialnem delu Oppl in Tomascheck (navedeno po G. Čačinovič Vogrinčič v predlogu projekta): "Prihaja do potrebe, da se socialno delo na novo vsidra v zavest kot družbeno področje organizirane pomoči, ki se mu ne moremo odreči. Bilo bi naj področje dejavnosti, ki se ne bi zapletalo v destruktivne idealizacije o družbi brez problemov. Morali bi, ob orientaciji na realne utopije, tematizirati družbene konflikte, jih definirati in tako daleč diferencirati, da bi se jih lahko pripeljalo na dialektično pot reševanja. Torej naj ne bi bil cilj odsotnost konfliktov, temveč fleksibilnost v kontinuiranem delu na problemih, kjer se pri vsaki doseženi rešitvi pokažejo novi problemi."

Urednika